

**YANGILANAYOTGAN O'ZBEKISTONDA GENDER TENGLIKKA ERISHISH
STRATEGIYASI HAMDA UNING HUQUQIY ASOSLARI**

Oripova Mexriniso Murodjonovna

Buxoro viloyati yuridik texnikumi o'qituvchisi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.22881811>

Annotatsiya. Ushbu maqolada hozirgi kunda ko'plab muammolar va muhokamalarga sabab bo'layotgan Gender tenglik tushunchasi mohiyati va jamiyat hayotidagi tutgan o'rni haqida qisqacha bayon keltirib o'tilgan. Shuningdek Mazkur maqola Gender tenglik masalalari bo'yicha BMT bosh Assambleyasi Butunjahon deklaratsiyasi, O'zbekiston Respublikasining qonuni Xotin – qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlari kafolatlari to'g'risida Qonunchilik palatasi tomonidan 2019-yil 17-avgustda qabul qilingan Senat tomonidan 2019-yil 23-avgustda ma'qullangan, Qonuni asosida gender tenglik masalalariga e'tibor qaratilgan.

Kalit so'zlar: gender tenglik, ayollar daftari, BMT, Pozitiv diskriminatsiya, gibriddiskriminatsiya, ilg'or ayol, feminizm

Аннотация. В данной статье сделано краткое изложение сути понятия гендерного равенства и его роли в жизни общества, вызывающего сегодня множество проблем и дискуссий. В данной статье также упоминается Всемирная декларация Генеральной Ассамблеи ООН о гендерном равенстве, Закон Республики Узбекистан «О гарантиях равных прав и возможностей для женщин, девушек и мужчин», принятый Законодательной палатой 17 августа 2019 года, Сенатом, 2019 г. - утвержден 23 августа 2010 г., на основании закона уделяется внимание вопросам гендерного равенства.

Ключевые слова: гендерное равенство, женская тетрадь, ООН, позитивная дискриминация, гибридная дискриминация, прогрессивная женщина, феминизм.

Abstract. In this article, a brief statement is made about the essence of the concept of gender equality and its role in the life of society, which is causing many problems and discussions today. This article also refers to the UN General Assembly's World Declaration on Gender Equality, the Law of the Republic of Uzbekistan on Guarantees of Equal Rights and Opportunities for Women and Girls and Men, adopted by the Legislative Chamber on August 17, 2019, by the Senate, 2019 - approved on August 23, 2010, based on the law, attention is paid to issues of gender equality.

Key words: gender equality, women's notebook, UN, positive discrimination, hybrid discrimination, progressive woman, feminism.

So'nggi to'rt yilda xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlarga erishish, jamiyat va davlat ishlarini boshqarishda ularning teng ishtirok etishini ta'minlash, xotin-qizlarni ijtimoiy-huquqiy jihatdan qo'llab-quvvatlash, shuningdek, xotin-qizlarni tazyiq va zo'ravonliklardan himoya qilishga qaratilgan keng ko'lamli islohotlar amalga oshirildi. Gender tenglik masalasi davlat siyosati darajasiga ko'tarilib, sohaga oid 25 ta qonunchilik hujjati qabul qilindi. Xotin-qizlarni ijtimoiy-iqtisodiy qo'llab-quvvatlash, ular bilan manzilli ishlash maqsadida "Ayollar daftari" tizimi joriy etilib, Davlat budjetidan har yili 300 mlrd so'm mablag' ajratib borish yo'lga qo'yildi. Ota-onasi yoki ularning biridan ayrilgan muhtoj qizlar, boquvchisi yo'q yolg'iz ayollarning o'qish to'lovlarini qoplab berish tizimi joriy etilib, oliy o'quv yurtlariga qabul qilishda ehtiyojmand oilalar qizlari uchun grantlar soni ikki baravarga ortdi.

Ayollar tadbirkorligini rivojlantirish maqsadida 224 mingdan ortiq xotin-qizga jami 6,9 trln so'm miqdorida imtiyozli kredit ajratildi. Sohada olib borilayotgan islohotlar xalqaro reytinglardagi mamlakatimiz o'rniga ijobiy ta'sir ko'rsatib, Jahon bankining Ayollar, biznes va qonun indeksida O'zbekiston 2020-yilda xotin-qizlar huquqlari va gender tenglik bo'yicha ahamiyatga molik islohotlarni amalga oshirgan 27 ta davlat qatoriga kiritildi va 5 pog'onaga yuqorilab, 190 ta davlat orasida 134-o'rinni egalladi.

O'zbekiston BMT Nizomining maqsad va prinsiplariga hamda xalqaro huquqning boshqa umume'tirof etilgan normalariga sodiq ekanliklarini doimo ko'rsatib kelgan. Xususan, barqaror rivojlanish sohasidagi 5-maqsad — Gender tenglikni ta'minlash va barcha xotin-qizlarning huquq va imkoniyatlarini kengaytirish mamlakatimizda xotin-qizlar va erkaklarning teng huquq hamda imkoniyatlarini ta'minlashga qaratilgan islohotlar bilan hamohangdir.

Ma'lumki, 2019 yil 2 sentyabrda qabul qilingan "Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlari to'g'risida" O'zbekiston Respublikasining qonuni xotin-qizlarning jamiyatdagi o'rniga qaratilgan huquqiy himoya, huquqiy kafolat siaftida ma'qullangandi. Ushbu Qonunning maqsadi xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlarni ta'minlash sohasidagi munosabatlarni tartibga solishdan iborat.

Quvonarli tomoni shundaki, ming yillardan buyon jamiyatda ayol va erkak o'rtasidagi tengsizlik va uni hal etish masalasi hamisha dolzarb bo'lib kelgan huquqiy munosabatlarning nechog'lik dolzarbligiga qaratilgan qonundir. Jumladan, qonunning 1-moddasida qayd etilganidek, qonunning maqsadi xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlarni ta'minlash sohasidagi munosabatlarni tartibga solishdan iborat.

To'g'ri, hozir biz yashayotgan davr yangilanayotgan O'zbekistonning islohotlarida inson manfaatlarining ustunligiga qaratilgan bir paytda, hali ham oilaviy nizolarning juda katta qismi erkaklar tomonidan ayol huquqlarining tan olinmaslik holatlari shuningdek, ayrim holatlarda jamiyatda ham xotin-qizlarning huquq hamda imkoniyatlariga yetarlicha ahamiyat berilmayotgani haqiqatdir.

Oilaviy munosabatlar va urf-odatlar-chi? Hayot shiddat bilan o'zgarayotgan davrda jamiyat ham taraqqiy etar ekan, insonlar ham zamon bilan hamnafas bo'lishga harakat qilashadi.

Bu ayollarga ham tegishlidir. endilikda ayollar faqat uy-ishlari, bola tarbiyasi bilan shug'ullanib, "yo oila, yo ish", - degan fikrlar gender tengligiga to'sqinlik qiladi. Ko'rib turibmizki, rivojlanishning eng o'tkir muammolaridan biri tenglikka erishish, ayniqsa, jamiyatda ham, oilada ham erkak va ayolning gender tengligiga erishish eng og'ir masalalardan biridir.

Ming afsuski, xotin-qizlar ko'pincha rivojlanish jarayonidan chetda qoladi va hatto unda ishtirok etgan taqdirda ham juda katta qiyinchiliklar va hatto yo'qotishlar (Bunda ko'pgina hollarda oilaviy nizolar, ajrimlar) evaziga erishadi. erkaklar tomonidan teng darajada amalga oshiriladi"- deb belgilangan.

Ko'pchilik qonunning uzoq yillardan beri shakllanib kelgan va an'anaga aylangan urf-odatlariga zid kelishi, ularning ildiziga bolta urishi va oilaviy munosabatlarga aralashib, ularni izdan chiqarishi to'g'risidagi xavotirlarini bayon etmoqdalar. Hatto feminizmning g'arbga xos salbiy oqibatlarini misol keltirmoqdalar. Ularni xotirjam qilish uchun ta'kidlash lozimki, Qonun oilaviy munosabatlarga aralashmaydi, hech kimni hech nimaga majburlamaydi yoki mavjud huquqlarni cheklamaydi. Faqat tomonlar uchun yangi huquqlar va imkoniyatlar taqdim etish orqali munosabatlarni muvozanatlash imkonini beradi.

Undan foydalanish yo foydalanmaslik, albatta, tomonlarning o'zlariga havola. Masalan, farzand dunyoga kelgach beriladigan ta'til borasida Qonunda shunday deyilgan: "Ham ota, ham ona bola tug'ilishi munosabati bilan haq to'lanadigan ta'til olish huquqiga ega. Bolaga qarash bo'yicha ta'tilning davomiyligi ota-onaning ixtiyoriga ko'ra ular o'rtasida taqsimlanishi mumkin, bunda ota-onaga ta'tildan qismlarga bo'lgan holda foydalanishlari mumkin". Ya'ni ota va ona o'zaro kelishsalar, farzandga navbatma-navbat qarashlari mumkin. Bu, masalan, sessiya topshirmoqchi bo'lgan talaba qizlar, xorijga stajirovkaga ketishi lozim bo'lgan olimlar ayollar, uzoq vaqt mehnat faoliyatidan uzilishi natijasida malakasini yo'qotib qo'yishi mumkin bo'lgan kasb egalari uchun katta imkoniyat.

Agar er-xotin o'zaro kelishib shunday qarorga kelsalar, Qonun buni qo'llab-quvvatlaydi va huquqni amalga oshirish imkoniyati bilan ta'minlaydi. Qonun oilada, jamiyatda turli illatlar, an'ana niqobi ostidagi ojizlarga zulm, ularning huquqini toptash holatlariga qarshi kurashadi. Biz an'analar bilan yashaydigan xalqmiz. Lekin taraqqiyot istasak, qonunlar bilan ham yashashni boshlashimiz kerak. Urf-odatlar shunchaki urf-odat bo'lgani uchun emas, inson sha'ni va qadr-qimmatini ulug'lagani, turmushini qulay qilgani, munosabatlarni uyg'unlashtirgani bilan qadrli. Ijobiy urf-odat va an'analarni insonni kamsituvchi va tahqirlovchi illatlardan farqlashda o'rtada faqat bir mezon turadi: inson shaxsi va uning huquqlari. Biz ko'zi ochiq millat sifatida bu farqni ajratib olishimiz lozim. Gender tenglik to'g'risidagi qonun ijtimoiy-siyosiy sohalarida ayollarning rolini oshirish uchun zamin yaratadi. Hozirda jamiyatimizda "ilg'or ayol" obrazi tobora xiralashib bormoqda. Butun mamlakat bo'ylab bironta ayol hokim yo'q, oliy ta'lim muassasalaridan faqat bittasida ayol kishi rektorlik qilmoqda, ayol vazirlar va vazir o'rinbosarlari barmoq bilan sanarli, ayol elchilarimiz umuman yo'q (hatto urushdan endi chiqqan Afg'onistonning ham xorijda 5 nafar ayol elchisi bor). Ayolga imkoniyat va vakolat berish, uni faollashtirish jamiyatni yanada rahm-shafqatli, insonparvar va ma'rifatli qiladi. Qonun shu maqsadda qabul qilinmoqda.

Pozitiv diskriminatsiya nima? Gender tenglik mavzusi ko'tarilganda "pozitiv diskriminatsiya" degan tushuncha ko'p tilga olinayapti va muhokama qilinmoqda. Bu masala yuzasidan ayrim tushuntirishlarga ehtiyoj borligi ma'lum bo'lmoqda.

Pozitiv diskriminatsiya – bu kam sonli bo'lgan guruh yoki qatlamga alohida imkoniyatlar va kvotalar berish degani. U korxonada, ta'limda, ilmda va hokazo sohalarida gender tenglikka erishish uchun qo'llanadigan usuldir.

Masalan, O'zbekistonda olimlar, muhandis, dasturchi, jarroh (va hokazo) ayollar kam.

Ushbu sohalarida ayollarning ko'payishiga esa ehtiyoj mavjud. Shunday sharoitda qizlarni ushbu yo'nalishlarga ko'proq jalb qilib o'qitish, buning uchun ularga alohida shart-sharoitlar yaratish pozitiv diskriminatsiya hisoblanadi.

Qonunda davlat xizmatida gender siyosatini amalga oshirish uchun vaqtinchalik tarzda bir jinsdagi xizmatchilar uchun kvotalash tizimi joriy etilmoqda. Ya'ni har bir davlat korxona va tashkilotlarida xotin-qizlar va erkaklar vakilligining mutanosibligi ta'minlanguncha vaqtinchalik jins kvotalari belgilanadi. Mutanosiblikka erishilgach, kvotalar bekor qilinishi mumkin.

Kimdir bizga bunday "chala tenglik", "gibrid diskriminatsiya" nega kerak deyishi mumkin.

Trampning pozitiv diskriminatsiyaga qarshi qilayotgan ishlarini misol keltirishadi ba'zilar.

Boshqa jamiyatlarni bilmadim-ku, ammo an'anaviy o'zbek jamiyatida pozitiv diskriminatsiyaga katta ehtiyoj mavjud. Chunki ayollarimizning ta'lim olishi, ilm bilan shug'ullanishi va ijtimoiy faolligini rag'batlantirishga ehtiyoj katta.

Qolaversa, jamiyatimizda ayollar zimmasiga ortilgan maishiy majburiyatlar yuki ham og'ir. Bugun xotin-qizlar bandligini ta'minlash ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotning ustuvor yo'nalishlaridan biri, xalq turmush darajasi va sifatini yuksaltirishning muhim sharti sifatida belgilangan. Xotin-qizlar qo'mitalari tashabbusi bilan bo'sh binolarni qayta ta'mirlash va ishga tushirish hisobiga 2 700 tadan ortiq kichik tsexlar tashkil etilib, 18 ming nafarga yaqin xotin-qizlarning bandligi ta'minlandi. Xotin-qizlarni tadbirkorlikka keng jalb etish, oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirish maqsadida kreditlar ajratish oxirgi yillarda sezilarli oshdi.

e'tiborli jihati shundaki, bugungi yangilanayotgan jamiyatda ayollarning siyosat va iqtisodiyotga keng jalb qilinishi tufayli gender tengligi borasida o'zgarishlar, siljishlar, hattoki yutuqlar ko'zga tashlanmoqda. Ayniqsa, siyosatda ayollar faollashganining guvohimiz ya'ni davlat boshqaruvida, sudlov tizimida, ichki ishlar, bojxona tizimida ham xotin-qizlarning mehnat qilayotgani ayni haqiqatdir.

Ko'pchilik, hokim ayollarimizni qo'llab-quvvatlamoda, hatto endilikda jamiyat ishlarida ayollarning keng ishtirokiga ko'nikib ham qolishmoqda. Masalan, jamiyat ishiga faol ishtirok etayotgan ayollarning turmush o'rtog'i tushungan holda uni qo'llab-quvvatlamoda. Farzand tarbiyasi hambilan birga turli tadbirlarda ishtirok etar ekan, o'zi bilmagan holda siyosatga kirib qoladi. Xotin-qizlar erkaklar bilan teng huquqli bo'lish bilan bir qatorda siyosatda o'zlarini ko'rsatish imkoniyatlariga ega bo'lishdi.

Gender tenglik jamiyat rivojida muhim bo'lgan ijtimoiy munosabatlarda dolzarb ahamiyatga ega ekanligi bugungi kunda yanada yaqqol namoyon bo'lmoqda. Bugun oilada, jamiyatda, ayniqsa, xotin-qizlarning ijtimoiy hayotdagi faolligini oshirishga alohida e'tibor qaratilayotgani natijasida ijtimoiy munosabatlarda ham, qonunchilikda ham katta o'zgarishlar amalga oshirilmoqda. Biroq tan olish kerak, ayrim mamlakatlarda ayollarning o'rni oshxonada, degan qarashlar hali ham butkul yo'qolmagan. Biz esa, qonunlarni qabul qilamizu, amalga oshirish uchun aholining huquqiy ongi, huquqiy madaniyati yuksak bo'lishini ta'minlamasak, yana sun'iy to'siqlarga duch kelaveramiz. Ma'lumot uchun, O'zbekiston gender tengligi bo'yicha 188ta davlat orasida 44-o'rinni egallaydi.

Adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasining 2019-yil 17-avgustdagi "Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq va imkoniyatlar kafolatlari to'g'risida"gi qonuni
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh. Mirziyoyevning 2018-yil 2-fevraldagi "Xotin-qizlarni qo'llab-quvvatlash va oila institutini rivojlantirish to'g'risida"gi PF5325 sonli Farmoni
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh. Mirziyoyevning 2019-yil 7-martdagi "Xotin-qizlarning mehnat huquqlari kafolatlarini yanada kuchaytirish va tadbirkorlik faoliyatini qo'llab-quvvatlashga oid chora-tadbirlar to'g'risida"gi Farmoni
4. Saidov A.X Inson huquqlari bo'yicha xalqaro shartnomalar. – T.: Adolat. 2004.
5. A. Saidov. "Ayollar huquqlari bo'yicha bo'yicha xalqaro va milliy qonun hujjatlari rivojlanishining asosiy yo'nalishlari", T.:1999 y. b-82
6. Tansiqboyeva G. Ayollarning diskriminatsiya qilinishini bartaraf etish – ularning amaldagi tengligining zaruriy sharti//Ayol huquqi va erkinliklari. – T.: Adolat, 2002.

7. Mo'minov A.R. Tillaboyev M. A Inson huquqlari. Ayollar huquqlari va erkinligini xalqaro huquqiy himoya qilish. //T . : Adolat. 2013.- B.368.
8. Shamsiyeva M.X. Gender tenglik. Buxoro davlat universiteti ilmiy axboroti. //2015.
9. L. Kim. Gender pedagogikasining amaliy jihatlari. b-300- 301
10. Lex.uz. <https://lex.uz/docs/-10550>
11. O'zA.uz. <https://uza.uz/oz/politics/zbekiston-respublikasi-prezidenti-shavkatmirziyevning-khal-07-03-2020>
12. Central.asia. <http://central.-asia-news.com>
13. Uza.uz <https://uza.uz/oz/politics/zbekiston-respublikasi-prezidenti-shavkatmirziyevning-khal-07-03-2020>
14. Gender.stat.uz <https://gender.stat.uz/uz/o-gendernoj-statistike-uz>
15. Xs.uz <http://xs.uz/uz/post>
16. m.aniiq.uz <https://m.aniiq.uz/uz/yangiliklar>